

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Н. С. Педченко, кандидат економічних наук;
Н. І. Левчук, кандидат економічних наук; О. С. Скибенко

В умовах економічної нестабільності в економіці України особливого значення набувають питання забезпечення життєдіяльності суб'єктів господарювання виробничої сфери. Ефективне функціонування кожного підприємства значною мірою обумовлюється станом його грошових потоків, які є відображенням усього комплексу економічних процесів, що відбуваються на підприємстві.

Сучасні економічні реалії переконливо свідчать, що стратегія розвитку й ефективність управління фінансово-господарською діяльністю підприємств безпосередньо залежать від раціонального управління грошовими потоками, які створюються в першу чергу в операційному циклі. Через обмежену можливість залучати фінансові ресурси із зовнішніх джерел такий грошовий потік повинен не тільки забезпечувати відтворення капіталу підприємства, але й надавати можливість розвитку операційної, фінансової та інвестиційної його діяльності.

Стан справ у сфері оцінки грошових потоків і управління ними для виробничих підприємств України не можна вважати задовільним. Суб'єкти господарювання постійно відчувають неузгодженість руху грошових потоків: темп росту відтоку коштів часто перевищує динаміку їх притоку, що суттєво впливає на темпи розвитку виробництва, веде до розбалансування кредиторської та дебіторської заборгованості, погір-

шення фінансового стану підприємства.

В умовах фінансової кризи особливої актуальності набуває проблема розробки й впровадження дієвого механізму оцінювання грошових потоків з метою встановлення необхідних їх обсягів і дослідження ефективності використання для підвищення якості управління функціонуванням підприємства.

Теоретико-методологічні й економіко-організаційні аспекти управління грошовими потоками відображені в працях Т. Ю. Дюдюн, Г. В. Ковальчук, К. О. Крічевець, О. В. Пулянович, Л. С. Яструбецької та ін. Незважаючи на наявність теоретичних і прикладних розробок, присвячених удосконаленню управління грошовими потоками, аналіз публікацій наведених авторів свідчить про відсутність універсальних методик визначення ефективності грошових потоків, які можуть бути застосовані суб'єктами господарювання різних галузей виробництва.

Завданнями статті є:

- обґрунтувати поняття «якість грошового потоку»;
- скоригувати процес управління грошовими потоками підприємств за рахунок удосконалення методичного інструментарію, що стосується управління рухом грошових коштів та визначення рентабельності грошових потоків від різних видів діяльності;
- запропонувати механізм оцінки якості гро-

шових потоків суб'єктів господарювання з метою поєднання статичного та динамічного підходів при оцінці ефективності грошових потоків.

Опубліковані методологічні концепції, методичні підходи і практичні розробки з питань удосконалення управління рухом грошових коштів переконливо доводять, що для підвищення ефективності управління фінансово-господарською діяльністю суб'єкта господарювання в цілому необхідно вдосконалити методичний інструментарій управління грошовими потоками від усіх видів діяльності, у першу чергу – грошовими потоками від операційної діяльності. На нашу думку, що при організації фінансового менеджменту на підприємствах указаним аспектам методичного забезпечення процесу управління сьогодні не приділено достатньої уваги, крім того, відсутні чіткі формулювання цілей і завдань управління грошовими потоками.

В економічній літературі науковці та практики розглядають проблему регулювання грошових потоків переважно з позицій управління грошовими коштами для забезпечення ліквідності та фінансової стійкості. Грошові потоки як самостійний об'єкт аналізу й управління фахівцями практично не розглядаються. Окрім того, методики їх аналізу та планування орієнтовані на стабільну ринкову економіку, а тому для трансформаційних умов у період світової фінансової кризи мають невисоку практичну цінність.

На наш погляд, грошові потоки є важливим самостійним об'єктом фінансового менеджменту, який потребує поглиблення теоретичних основ і розширення практичних рекомендацій щодо ефективного управління рухом коштів.

Грошові ресурси є однією з основних рушійних сил, що сприяють виконанню підприємством своїх статутних завдань. Якщо система управління грошовими потоками функціонує не ефективно, це відбивається і на життєздатності підприємства в цілому. Управління грошовими потоками господарюючого суб'єкта ускладнюється нестабільністю зовнішнього середовища, у якому воно функціонує, і невизначеністю факторів, що впливають на різні сторони діяльності підприємства. Складність управління грошовими потоками зумовлює велику кількість підприємств, у яких від'ємні грошові потоки перевищують додатні.

Відомо, що чистий грошовий потік є одним із індикаторів результативності функціонуван-

ня підприємства та значною мірою визначає його фінансовий стан. Основними стратегічними цілями управління грошовими потоками є досягнення фінансової рівноваги та максимізація чистого грошового потоку господарюючого суб'єкта. Оцінка ефективності управління грошовими потоками здійснюється саме на основі цього показника. Однак необхідно зазначити, що додатне (позитивне) значення сукупного чистого грошового потоку не завжди є гарантом фінансової стійкості підприємства, тобто не визначає його доцільність, динаміку розвитку й ефективність.

Грошові потоки тісно пов'язують усі види діяльності підприємства – операційну, фінансову та інвестиційну. Тому ми вважаємо необхідним для уточнення ролі чистого грошового потоку використовувати цей показник не тільки як сукупний результат діяльності підприємства в цілому, а визначати його також у розрізі видів діяльності. Слід мати на увазі, що у вітчизняних нормативних актах недостатньо врегульовані процеси формування і використання грошових потоків підприємств і управління ними. Основним нормативно-правовим документом є П(с)БО № 4 «Звіт про рух грошових коштів», проте він містить певні протиріччя. Наприклад, суми грошових коштів, використаних на сплату відсотків за користування кредитами та позиками, віднесені до грошових потоків від операційної діяльності, хоча за змістом вони є грошовими потоками від фінансової діяльності підприємства. У деяких нормативних актах грошові потоки ототожнюються з валовим прибутком, що є не виправданим.

Більшість сучасних авторів зазначають відсутність цілісної методики аналізу, планування і контролю грошових потоків і наголошують на необхідності єдиного переліку фінансових показників оцінки грошових потоків і алгоритмів їх визначення з метою приділення належної уваги до аналізу чинників і ризиків управління грошовими потоками.

Практика фінансового менеджменту все ширше використовує динамічний (або потоковий) підхід до регулювання діяльності господарюючих суб'єктів, який має значні переваги в порівнянні з традиційним – статичним. Потоківі показники характеризують стан об'єкта дослідження не на конкретний момент часу, а за певний часовий інтервал. Серед найбільш

поширених потокових показників, до яких відносяться обсяг реалізації продукції, доходи, витрати, прибуток і інші, особливе місце належить грошовому потоку, якість якого, як і показники фінансового стану, характеризує ефективність господарювання.

Поняття «якість» у філософії трактується як категорія, що визначає сутнісну характеристику певного об'єкта. Інакше кажучи, якість – це об'єктивна й усебічна характеристика об'єктів, яка виявляється через сукупність властивостей, притаманних цим об'єктам.

Перехід кількісних змін у якісні – один із основних законів діалектики, за яким зміна якості об'єкта відбувається тоді, коли накопичення кількісних змін досягає певної межі. Закон має об'єктивний характер, він розкриває загальний механізм розвитку природи, людини, суспільства. Коли кількісні зміни об'єкта досягають граничної величини, це призводить до перебудови його структури, внаслідок чого утворюється якісно нова система із своїми закономірностями розвитку та структурою. Кількісні та якісні зміни обумовлюють одна одну; закон встановлює і обернену залежність: якісні зміни призводять до кількісних змінювань. Процес переходу одночасно є перервним і безперервним: перервність виступає у формі якісного стрибка, безперервність – у формі кількісного змінювання.

Таким чином, якість – це поняття, властиве різним процесам, у тому числі економічним. Завдяки наявності потреби у всебічній характеристиці руху грошових коштів для внутрішніх і зовнішніх користувачів інформації застосування поняття «якість» стосовно оцінки грошових потоків, на наш погляд, визначається необхідністю комплексного вимірювання їх ефективності.

Отже, якість грошових потоків ми пропонуємо розуміти як усебічну характеристику їх ефективності на основі комплексної оцінки статичних і динамічних показників з урахуванням принципів управління в розрізі окремих видів діяльності та в цілому по підприємству.

Дослідження якості грошових потоків дозволить не тільки оптимізувати й урівноважити рух грошових коштів підприємства, але й надасть можливість більш детального аналізу грошових потоків через застосування спеціальних прийомів, методів і показників для досягнення ефективного їх використання та підвищення впливу на фінансові результати господарювання.

Для належної оцінки якості грошових потоків ми пропонуємо також поєднати теоретичні принципи управління рухом грошових коштів – ритмічність, збалансованість (синхронність), достатність, а також рентабельність грошових потоків – з системою фінансових показників, які оцінюють стан і ефективність грошових потоків підприємства, а саме:

- статичні фінансові показники (залишок грошових коштів на поточному рахунку, коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт проміжної ліквідності, коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості);

- динамічні фінансові показники – в цілому по підприємству та окремо, за видами діяльності (вхідний і вихідний грошові потоки, чистий грошовий потік, коефіцієнт достатності грошових потоків, коефіцієнт співвідношення грошових потоків, коефіцієнт ефективності грошових потоків, рентабельність продажу на основі грошових потоків, коефіцієнт реінвестування грошових потоків, коефіцієнт покриття грошових потоків).

Запропонований підхід може бути удосконалений завдяки використанню методики К. О. Кричевець, яка базується на п'ятьох основних групах коефіцієнтів:

- коефіцієнти ліквідності на основі притоку грошових коштів;
- коефіцієнти грошової ємності на базі відтоку грошових коштів;
- коефіцієнти ефективності на основі чистого грошового потоку;
- коефіцієнти перспективних грошових потоків;
- коефіцієнти осідання та маневреності грошових коштів підприємства [4, с. 11–12].

На основі зазначеної методики коефіцієнтного аналізу можна застосувати мультиплікативну модель оцінки ефективності грошового потоку підприємства в статичній (1) і динамічній (2) формах: +

$$K_{e\Gamma\Pi} = \frac{NCF}{\Gamma K} \cdot \frac{\Gamma K}{CIF} \cdot \frac{CIF}{D3} \cdot \frac{D3}{K3} \cdot \frac{K3}{COF} \quad (1)$$

$$K_{e\Gamma\Pi}^i = K_{e\Gamma\Pi}^0 \cdot I_{NCF/\Gamma K} \cdot I_{\Gamma K/CIF} \cdot I_{CIF/D3} \cdot I_{D3/K3} \cdot I_{K3/COF}, \quad (2)$$

$$\text{або } I_{e\Gamma\Pi} = I_{NCF/\Gamma K} \cdot I_{\Gamma K/CIF} \cdot I_{CIF/D3} \cdot I_{D3/K3} \cdot I_{K3/COF}, \quad (3)$$

де NCF – чистий грошовий потік підприємства;

CIF – позитивний грошовий потік (надходження грошових коштів підприємства);

COF – негативний грошовий потік (вибуття грошових коштів підприємства);

ГК – сума залишку грошових коштів підприємства;

ДЗ – сума дебіторської заборгованості підприємства;

КЗ – сума кредиторської заборгованості підприємства.

Показниками-чинниками у п'ятифакторній мультиплікативній моделі є:

- коефіцієнт (індекс) чистого поповнення грошових коштів підприємства;
- коефіцієнт (індекс) осідання надходження грошових коштів;
- коефіцієнт (індекс) інкасації дебіторської заборгованості;
- коефіцієнт (індекс) ліквідності перспективного грошового потоку;
- показник (індекс) покриття кредиторської заборгованості поточними грошовими виплатами.

Застосування такого підходу дозволить здійснювати комплексну оцінку якості структурованих грошових потоків підприємства з метою підвищення ефективності його діяльності.

Необхідність структуризації грошових потоків підприємства вже привертала увагу вчених-економістів. Спираючись на тезу І. О. Бланка про те, що грошові потоки на підприємстві є агрегованими, тобто поєднують різні складові, у своїй дисертаційній роботі «Організаційно-економічний механізм управління грошовими потоками промислових підприємств України» Л. С. Яструбецька запропонувала схему їх структуризації [7, с. 9–11]. До відомих уже критеріїв оцінки грошових потоків (масштаб обслуговування господарського процесу; вид господарської діяльності; напрям руху; метод розрахунку обсягу; форма здійснення розрахунків та вид використовуваної валюти; метод оцінювання в часі; рівень достатності та збалансованості; тривалість функціонування; ритмічність формування і стабільність часових інтервалів; пріоритетність здійснення; передбачуваність і можливість регулювання) нею долучені ще такі: економічний зміст і обов'язковість здійснення.

Ми погоджуємося з Л. С. Яструбецькою у тому, що управління грошовими потоками підприємств – це складний безперервний циклічний процес. Цикл управління грошовими потоками

автор трактує як систему послідовних етапів багаторазово повторюваного процесу прийняття і реалізації стратегічних та оперативно-тактичних рішень з управління грошовими потоками. Запропоновані підходи можуть успішно використовуватись на підприємствах як практичний орієнтир при виборі найефективніших способів організації управління грошовими потоками, адже дає змогу визначити пріоритетність прийняття основних фінансово-господарських рішень і встановити послідовність їх виконання.

Проте, на наш погляд, запропонована структуризація управління грошовими потоками підприємства потребує певного коригування. Зокрема, при розгляді циклів управління грошовими потоками підприємств разом із кількісними показниками оцінки грошових потоків у базовому та звітному періодах ми вважаємо за необхідне зосередити увагу на оцінці якості грошових потоків підприємства за вище наведеною методикою.

Отже, з огляду на все вищевикладене, можна зробити висновок про:

- доречність використання поняття «якість грошового потоку» для задоволення потреб внутрішніх і зовнішніх користувачів інформації про підприємство;
- необхідність удосконалення методичного інструментарію, що стосується управління рухом грошових коштів і визначення рентабельності грошових потоків від різних видів діяльності, за допомогою структуризації грошових потоків;
- прийнятність механізму оцінки якості грошових потоків суб'єктів господарювання, який поєднує статичний і динамічний підходи при оцінці ефективності грошових потоків.

Удосконалення управління грошовими потоками є важливою складовою загальної економічної стратегії підприємства. Для вибору ефективних фінансово-господарських рішень щодо управління грошовими потоками важливим є використання дієвого організаційно-економічного механізму, тобто системи взаємопов'язаних між собою елементів, яка визначає і забезпечує реалізацію комплексу заходів на кожному із етапів управління грошовими потоками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізми розробки та комерціалізації: монографія / Л. Л. Антонюк. – К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.

2. Дюдюк Т. Ю. Оцінка рентабельності грошових потоків при управлінні фінансово-господарською діяльністю підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Т. Ю. Дюдюк. – 2006.
3. Ковальчук Г. В. Управління грошовими потоками торговельного підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.07.05 «Економіка торгівлі та послуг» / Г. В. Ковальчук. – К., 2001.
4. Крічевець К. О. Управління грошовими потоками підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / К. О. Крічевець. – К., 2005.
5. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом : монографія / А. А. Пересада. – К. : Лібра, 2002. – 472 с.
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 «Звіт про рух грошових коштів» : Наказ Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87 // Бухгалтерія. – 2002. – № 4. – С. 31–36.
7. Пулянович О. В. Синтез системи адаптивного управління грошовими потоками : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / О. В. Пулянович. – Донецьк, 2005.
8. Яструбецька Л. С. Організаційно-економічний механізм управління грошовими потоками промислових підприємств України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економікою». – Львів, 2006.